

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 3 2007 | ÅRGÅNG 11

Bokförlaget THALES

Thomas Hylland Eriksen

I EN FJERN og disig urtid, da verden fremdeles var ung og lett å begripe for alminnelige mennesker – det vil si for rundt 15-20 år siden – var det ikke bare tilsynelatende lett å forstå seg på global politikk; det var også lett å dele verden inn i kulturelle sfærer, den så ut til å bestå av *kulturer* rett og slett. I Danmark ble det således talt dansk, og danskene var liberale protestanter med en bestemt type utseende, et særpreget kroppsspråk og en forkjærlighet for røde pølser og bajere; i Bangladesh levde bengalske muslimer med sine særegne skikker og tradisjoner, hver av stammene i Kenya hadde sin kultur og sitt språk, og så videre. Ifølge det rådende verdensbildet hadde disse kulturene forholdsvis lite kontakt med hverandre, selv om det var noe gjensidig påvirkning. Kulturkontakten, som oppstod gjennom misjon, bistand, migrasjon og spredningen av moderne institusjoner som staten og det kapitalistiske arbeidsmarkedet, medførte bestemte problemer som skyldtes at adskilte kulturer, hver med sin særegne indre logikk, møttes. Resultatet ble gjerne misforståelser og konflikter, og ganske ofte var resultatet at den sterkere kultur kom til å dominere den svakere. Ofte ble dette kalt kulturimperialisme – et ord som i dag nærmest har havnet på Historisk Museum, men som kunne høres daglig for forbløffende få år siden.

En slik forståelse av kultur og kulturforskjeller, som hadde vært grunnleggende i europeisk åndsliv helt siden romantikkens dager, og som har vært avgjørende i såvel nasjonalistisk ideologi som i kulturanthropologisk metode, fortoner seg i dag – ganske plutselig – som gammelmodig og utdatert. Denne brå endringen skyldes i noen grad at vår tenkemåte har forandret seg, men langt viktigere er det at verden har forandret seg. Selv om det aldri har vært tilfellet at kulturer har vært isolerte og uten særlig kontakt med hverandre, og at deres påståtte isolasjon ofte har vært overdrevet både av forskere og andre, så blir mulighetene for en kultur til å isolere seg nå mindre for hver dag som går. Både økonomi og politikk blir

globaliserte – det vil si at stadig flere prosesser berører mennesker på vidt forskjellige steder og ikke uten videre kan tilbakeføres til ett sted. På grunn av utviklingen innen kommunikasjonsteknologi, skjer flyten av penger, varer, mennesker, ideer og makt stadig mer friksjonsfritt og hurtig over hele verden. Det har vært en enorm vekst i flytrafikken i det siste halve århundret, og billettene blir stadig billigere. Satellitt-fjernsyn, Internett og beslektede teknologier skaper i tiltagende grad en verden uten forsinkelser, hvor visse hendelser kan finne sted overalt samtidig, og hvor avstander skrumper.

Samtidig skaper de store forskjellene i livsmuligheter mellom land og regioner en ustabil situasjon, og gjør det blant annet attraktivt for en del mennesker fra fattige land å forflytte seg permanent eller midlertidig til rike land. Selv i geografisk marginale land som de nordiske, merkes dette, og en sikker gjenganger i offentlig debatt er spørsmål vedrørende innvandrere og deres integrasjon i våre land.

Det sier seg selv at endringer på denne skalaen får konsekvenser på det kulturelle plan, og fremtvinger nye måter å tenke om kultur og kulturelle forskjeller på. Enkelte mener at globaliseringsprosessen fører til at alle viktige kulturforskjeller oppheves, og at mennesker over hele kloden blir mer og mer like. Dette synet finner vi både hos optimister som idéhistorikeren Francis Fukuyama, som håper at hele verden etter hvert vil ligne økonomisk og politisk på USA, og hos pessimister som antropologen Claude Lévi-Strauss, som anser at et stort kulturelt mangfold er i ferd med å gå tapt. Et annet perspektiv, som av åpenbare årsaker er utbredt blant intellektuelle i fattige land, retter søkelyset mot globaliseringens neokolonialistiske aspekter, og viser hvordan økonomiske forskjeller vedlikeholdes, og hvordan den tilsynelatende grenseløse åpenheten i globaliseringens tidsalder også fungerer grensesettende og marginaliserende.

En tredje innfallsvinkel undersøker hvilke nye former for kulturell variasjon som utvikles innenfor rammene av en global modernitet, for modernitet betyr ikke det samme som kulturell likhet. Som den svenske antropologen Ulf Hannerz uttrykker det: Globa-

lisering av kultur skaper ikke globale mennesker. Derimot skaper globaliseringen kulturelle kreoler, mennesker som lever i skjæringsfeltet mellom ulike kulturelle tradisjoner, som bombarderes med impulser, forventninger, krav og muligheter fra flere kanter hele tiden, og som fortløpende skaper seg selv ikke på bakgrunn av ferdige oppskrifter, men ved å sette sammen et mangslungent kulturelt stoff på sin egen måte.

I

ER SVERIGE FREMDELES svensk? I en viss forstand er svaret naturligvis ja. Landet er stadig en politisk suveren stat, med en mengde felles offentlige institusjoner, med en rik og mangfoldig offentlighet som inkluderer alt fra frivillige organisasjoner til riksdekkende aviser (enkelte med en misunnelsesverdig kvalitet, sett fra Norge), og med bestemte skikker og seder som oppfattes som typisk svenske. Imidlertid kommer forestillingen om det kulturelt svenske under sterkt press i vår tid: Innholdet i den nasjonale kulturelle identitet er omstridt, foranderlig, flertydig og utydelig i Sverige som i mange andre land. Den viktigste årsaken er at den kulturelle kreoliseringen skaper et misforhold mellom kart og terreng. Det gamle kartet presenterer en verden av kulturelle øyer; innenfor hver øy lever mennesker på en bestemt måte, følger bestemte tradisjoner og så videre; men det er forholdsvis lite kontakt mellom øyene. Det er uhyre vanskelig å manøvrere etter dagens terreng med et slikt kart. Derfor er en ganske stor del av den intellektuelle offentlighet i gang med å revidere det. (Naturligvis går det også an å forandre terrenget slik at det svarer til det gamle kartet; denne løsningen kalles nå om dagen etnisk rensning, og skal ikke tas opp her.) Dette får blant annet uttrykk ved at historien splittes opp i ulike historier, nye nyanser og et nytt mangfold innarbeides i forestillingen om svenskheten, og nye grupper av mennesker får tilhørighet her både subjektivt og objektivt.

Innvandringen til de nordiske landene har fått flere typer av kulturelle konsekvenser, og ikke alle er like åpenbare og lette å få øye

på. De nye innbyggerne har altså ikke bare beriket oss med et nytt mangfold, blott og bart ved sin tilstedeværelse, som bærere av fremmede språk, religioner, matskikker og klesvaner. Den har også påvirket oss direkte og indirekte. Så sent som i 1980 fantes det *ingen* indiske restauranter i Oslo. I 2000 er det over femti, og praktiske instant-pakninger med indisk mat har begynt å dukke opp i alminnelige supermarkeder uten en eneste indisk kunde. Den mest populære musikken blant ungdom for tiden, for å nevne et annet eksempel, kan beskrives som en udogmatisk blanding av elektroniske maskinrytmer, jamaicansk studiomaniplulasjon og afrikanske eller asiatiske impulser. Endelig har den nye situasjonen med permanente ikke-europeiske minoriteter også gjort det mulig for oss å oppdage vårt eget mangfold, hjernevaskede som vi er fra barnsben av til å tro at vi er kulturelt like. Vi begynner å lære oss å lese kulturelle forskjeller, også der vi trodde at de ikke fantes. Vi oppdager at konservative muslimer fra Pakistan og konservative kristne fra Vest-Norge har mye felles kulturelt sett; vi oppdager også at ungdomskulturen i deler av Malmö har mer felles med ungdomskulturen i Brooklyn enn ungdomskulturen i Halmstad eller Umeå, og så videre. Dersom man i Norge forsøker å »integre» innvandrere til norske juleskikker, for eksempel, vil man meget raskt oppdage at norske juleskikker varierer dramatisk mellom landsdelene. Når det gjelder den sakrale julaftens middag, for eksempel, spises det svine-ribbe i Sørøst-Norge, pinnekjøtt (røkt og saltet lam) i Vest-Norge og torsk i Nord-Norge. I tillegg har mange nordmenn begynt å tilpasse seg helseprofetenes propaganda og den allmenne amerikaniseringen av forbruksvanene, og har følgelig konvertert til kalkun. Det interne mangfoldet er med andre ord langt større enn vi lærte på skolen, hvor vi i god nasjonsbyggende ånd lærte at alle nordmenn er like hverandre og forskjellige fra alle utlendinger.

Når jeg sier at datostempelet forlengst er gått ut på denne typen kulturgeografi, så er det ikke dermed også sagt at kulturforskjeller har opphørt å eksistere, men – for å bruke en metafor fra Marshall McLuhan og Jean Baudrillard – snarere at de har *implodert*. Kartet over kulturell variasjon i verden er blitt en umåtelig kompleks mo-

saikk, hvor bitene blir stadig mindre og mindre, og hvor hver og én kan føle fellesskap med noen i en type situasjon og med andre i en annen type situasjon. Kulturelle likheter og forskjeller er overlappende og flertydige. Denne innsikten burde være lett å tilegne seg for skandinaver: I visse henseender har svensker et eksklusivt svensker fellesskap, men det står ikke til å nekte at de i andre henseender har noe felles med nordmenn, dansker og finner som de ikke deler med f. eks. grekere.

Migrasjonen skaper en situasjon der kulturell og stedlig tilhørighet blir flertydig: Første generasjons innvandrere fra Anatolia, for eksempel, er ikke helt hjemme i Sverige og vil vel aldri være det, men de kan ikke føle seg helt hjemme i Tyrkia heller. På visse områder er de blitt forsvensket; på andre måter er de stadig tyrkiske. Dette er en av grunnene til at myndighetenes integrasjonspolitik på mange måter har vært mislykket i de skandinaviske landene. Man har stilt innvandrere overfor et umulig valg: Enten beholder du din kultur og er stolt av den, eller så blir du helt svensk, dansk eller norsk. Ingen av delene er gjennomførbare i praksis, ganske enkelt fordi situasjonen her er preget av både-og og ikke enten-eller.

Faktum er at vi alle i større eller mindre grad er kulturelle kreoler: Vi er alle blandinger av forskjellige typer av påvirkning som kan spores tilbake til mange steder og tider; vi snakker her ikke om et »innvandrerfenomen», selv om kulturblandingen kan være lettere å få øye på hos innvandrere enn hos innfødte.

En av de farligste misforståelsene i forbindelse med disse kulturmøtene, er idéen om at man må føle seg trygg på sin »egen» kultur for å kunne tolerere andres. Ingen ting tyder på at dette er riktig. For det første er det, som antydnet ovenfor, ikke uten videre mulig å peke på hva som skulle være en nordmann eller svenskes egen kultur: kultur er flytende, variert og omskiftelig både mellom og innen hvert folkeslag. For det andre er en overdreven tro på egen kulturs foretreffelighet langt fra et middel til økt toleranse, men tvertimot en oppskrift på fordomsfullhet og mistenksomhet overfor alt som er fremmed. En mer realistisk og ikke minst mer konstruktiv holdning består i å innrømme at man har noe verdifullt å hente utenfra,

og at man likeledes har noe å tilby selv. Begrepet »trygghet på egen kultur» lukter etnisk rensning og enøyet sjåvinisme lang vei. Her er det nødvendig å skille mellom etnisk/kulturell identitet og personlig identitet. Det er den sistnevnte som er viktig. Dersom man har en trygg personlig identitet, har man intet å frykte fra tidens tendenser til kulturell urenheter og kaotisk blanding.

II

DERSOM DISSE REFLEKSJONENE og synspunktene kan betraktes som rimelige, følger det bestemte konsekvenser for måten vi diskuterer innvandring og innvandreres integrasjon på. Fremdeles er det vanlig – i samtlige nordiske land – å snakke om innvandringen som en unntakstilstand som snur opp/ned på en normaltilstand av kulturell homogenitet og stabilitet. Dette er et urealistisk og misvisende syn. Rent faktisk er det forandring og kulturelt mangfold som er normaltilstanden. Jeg vil derfor tillate meg å foreslå noen mindre reformer som tar sikte på å skape et større samsvar mellom den offentlige debatt og virkeligheten den angivelig handler om.

Det forekommer naturlig å begynne med ordet »innvandrer», som markerer en tydelig grense mellom »oss» og »dem». Ordet fremkaller et mentalt bilde, ikke av en finsk kelner eller en engelsk oljearbeider, men av en litt kortvokst mann med buskete øyenbryn, dårlig syntaks og mørke, pregløse klær; gjerne kjederøykende, dunstende av hvitløkånde og svettelukt, og ansatt i et typisk lavstatusyrke. Statistisk sett er det få innvandrere som passer til en stereotypi av denne typen, som likevel har et forbausende godt grep om de folkelige mytene om truende og uforståelige fremmede.

Direkte feil som bidrar til å sementere og styrke grensene mellom »oss» og »dem», er til stede i en stor del av mediedekningen om innvandrerspørsmål. Mange av disse feilene har å gjøre med tankeløs språkbruk, med hvilke begreper man tenker om verden med; og de begås nok minst like ofte av politikere og byråkrater som av pressen og etermediene.

1. Kultur blir blandet sammen med etnisitet.

ETNISITET ER FIKTIVT slektskap, og har å gjøre med en felles opphavsmyte. Kultur viser derimot til betingelser for kommunikasjon, og handler om felles virkelighetsforståelse. Innen hver eneste etnisk gruppe finnes til dels betydelig kulturell variasjon, og mellom de ulike etniske gruppene finnes det ofte betydelige kulturelle fellestrekk. Det er ikke kulturer som møtes ved kulturmøter, men mennesker – og det er noe ganske annet, selv om mennesker naturligvis kan være kulturelt forskjellige. Imidlertid kan de kulturelle forskjellene mellom en norrlanding og en skåning være vel så påfallende i en gitt situasjon som forskjellene mellom en innvandret tyrkisk platearbeider og en svensk platearbeider. Det er etniske grenser mellom svensker og tyrkere, men dersom de ser verden på noenlunde den samme måten, kan man ikke trekke kulturelle grenser langs de samme linjene som man trekker etniske grenser. I stedet for å påstå at »innvandrernes kultur» gjør dem f.eks. autoritært patriarkalske, må man derfor finne ut hvilke mennesker i landet som er autoritært patriarkalske. Da vil man naturligvis finne ut at noen av dem er innvandrere, mens andre tilhører landets opprinnelige befolkning.

Felles kultur er et *gradsspørsmål*: det finnes ikke to mennesker som forstår hverandre perfekt, men det finnes heller ikke to mennesker som overhodet ikke forstår hverandre. Alle har mer og mindre felles med alle andre. Og det er slett ikke så sikkert at de viktigste kulturforskjellene følger etniske grenser. Jehovas Vitners motstand mot blodoverføringer er sannsynligvis noe av det mest avvikende, kulturelt sett, som finnes i vestlige land.

Vanetenkningen på dette området er forstemmende. Når en konservativ kristen på det norske Sørlandet nekter å servere alkohol hjemme, er motstander av sex før ekteskapet, forbyr sine døtre å gå på dans og er tilhenger av sensur, er det ingen som tenker på å kalle ham fjernkulturell. Når derimot en tyrker i en bydel i Oslo nekter å servere alkohol hjemme, er motstander av sex før ekteskapet, forbyr sine døtre å gå på dans og er tilhenger av sensur, blir disse holdningene gjerne tatt som bevis på at »innvandrer-kulturen» og »den norske kulturen» ikke lar seg forene.

Forslag: I stedet for å snakke om »kulturer» på den mystifiserende og grensesettende måten som er så utbredt, kan man snakke, langt mer presist og mindre stigmatiserende, om at menneskene som bor i våre land har *ulike erfaringer og ulik bakgrunn*. For det har de uomtvistelig. Kulturforskjeller finnes, men de opererer ikke på etnisk gruppenivå.

2. Kultur gjøres til fundamental årsaksfaktor.

ETTER AT OFFENTLIGHETEN oppdaget det ulykksalige kulturbegrepet, er det tydeligvis ingen grenser for hva det kan brukes til. Når innvandrere ikke får jobb, er det angivelig på grunn av deres kultur; i Norge blir det således påstått at de ikke snakker godt nok norsk. (Dette er rent faktisk feil. På syttitallet fikk selv innvandrere som knapt kunne norsk jobb; i dag får mange med minoritetsbakgrunn ikke jobb selv om de snakker perfekt norsk.)

Generelt blir sosiale problemer omdefinert til etniske problemer, og deler av befolkningen venner seg til å tenke om verden ved hjelp av grensen mellom »innfødte» og »innvandrere». Dermed blir enhver debatt om samfunnsproblemer avsporet. I stedet for å snakke om samfunnsproblemene, snakker man om relasjonen mellom innfødte og innvandrere. Og en slik diskusjon vil ikke føre til noen løsning.

De store sosiale problemene i innvandrertette bydeler i København, Malmö og Oslo skyldes ikke at det bor innvandrere der, men at disse bydelene er lavstatusområder. Lenge før det bodde en eneste innvandrere der, var boligstandarden der egnet til å sjokkere enhver besøkende fra mer privilegerte deler av landet. Hvis for eksempel Oslo øst skal bli et bedre sted å bo, må regionen omsider få sin del av distriktsoverføringene. Det har ingen ting med verken etnisitet eller kultur å gjøre, men med det enkle faktum at både Sverige, Danmark og Norge er klassesamfunn.

Forslag: Begrepet »klasseforskjeller» gjenninnføres i språket.

3. Det antas at »innvandrere» er en gruppe.

DET ER DET selvfølgelig det rene sludder å påstå at de er. Dels er de en kategori skapt av statistikere, dels er de et fenomen som finnes i

de innfødtes hoder. Det eneste en somalier og en chilener har felles i denne sammenhengen, er at de i likhet med over 99% av verdens befolkning ikke er født i Norden av nordiske foreldre. Derfor er det også upresist å omtale innvandrertette bydeler som »ghettoer». Ghettoen er kjennetegnet av etnisk ensartethet; i sin klassiske bruk (ved omtale av ghettoene i Italia og Polen) betegnet ghettoen en jødisk bydel. I alle bydeler preget av store innslag av flyktninger og innvandrere, bor det et stort antall ulike nasjonaliteter. Det eneste mange av dem har felles, er at de ikke tilhører majoriteten.

Et annet vanlig uttrykk for denne feilen er det fantastiske uttrykket »annen generasjons innvandrer», som viser til mennesker som er født i et nordisk land av »fjernkulturelle» (dvs. mørkhudede og/eller muslimske) foreldre. Det er nesten slik at man når som helst venter innføringen av begrepet »femte generasjons innvandrer». I så fall bygger enhver antagelse om snikrasisme i offentligheten ikke lenger bare på begrunnede mistanker, men på godt dokumenterte fakta. For da sier man at kulturen flyter i blodet og overføres genetisk. Dersom man ikke gjør det, ser jeg ingen grunn til å omtale mennesker som er født i Norge og har bodd der hele sitt liv som noe annet enn norske. Faktisk burde nasjonalister, som per definisjon ønsker at Norge skal være et viktig land, være glade over innvandringen. Ettersom skandinaver ikke klarer å få flere barn enn det som er nødvendig for å opprettholde folketallet, er innvandring den eneste måten å rekruttere nye medlemmer på. Gjennom innvandring skapes kontinuerlig nye skandinaver.

Heller ikke liberalere er immune mot en etnisk deterministisk tenkemåte. Hvorfor må for eksempel dagspressen, inkludert den liberale pressen, alltid oppgi hvor utenlandskfødte forbrytere kommer fra, når de aldri oppgir hvor innenlandskfødte kommer fra, eller for den saks skyld hvilken hårfarge de har og hvilket parti de stemte på ved siste valg? Naturligvis vil leserne av disse avisene etter hvert få det inntrykk at innvandrere og flyktninger nok generelt er kriminelle, men det har ikke falt dem inn å reflektere over f.eks. kriminaliteten i Uddevalla, ettersom det praktisk talt aldri går frem når en voldtektsmann eller raner er fra Uddevalla.

Forslag: For hver gang en avis skriver om »utlendinger» som begår kriminelle handlinger, pålegges den å oppgi den geografiske opprinnelsen til innfødte som begår kriminelle handlinger. Resultatet ville bli presseoppslag av typen »Mann fra Luleå slo i går ned en eldre dame i Storgata». Noen vil kanskje anføre at slike opplysninger er irrelevante, men hvorfor skulle det være irrelevant hvor noen er født når det tydeligvis er eksepsjonelt relevant hvor andre er født?

4. Man later som om maktforholdene mellom innfødte og utenlandskfødte er jevnbyrdige.

I EN KOMMUNIKASJONSSITUASJON er det sjelden slik at begge parter setter premissene i samme grad. I Skandinavia er de skandinaviske språkene og en mer eller mindre felles nasjonal erfaringsverden fullstendig dominerende. Det tas som en selvfølge at innvandrerne skal lære norsk og at nordmennene ikke skal lære punjabi. Dette er det trolig verken mulig eller ønskelig å forandre på, men det skaper en permanent maktforskjell som er lite konstruktiv dersom målet er å unngå at innvandrere og flyktninger blir klienter.

Det kan naturligvis være fristende for majoriteten, som normalt har et maktmessig overtak, å se bort fra innvandrerens virkelighet og insistere på at han skal snakke innenfor majoritetens definisjon av virkeligheten. I så fall gjør man det rent faktisk umulig for innvandrerens å delta i samtalen, og man er på god vei til å skape nok en klient – en person som er avhengig av en annens virkelighet for å få hjelp til å oppnå sine rettigheter i samfunnet. Ønsker man å unngå en slik situasjon, er det altså all grunn til å ta den andres kontekst på alvor, selv om man ikke nødvendigvis er tvunget til å gjøre det. Offentlig ansatte befinner seg her i en særstilling. De er faktisk forpliktet til å tilrettelegge forholdene for kommunikasjon, for at allmennheten – inklusive innvandrere! – skal få innfridd sine rettigheter. Det er nemlig ikke for ingenting at offentlig ansatte kalles *public servants* på engelsk.

Nå er det lite sannsynlig at etterkommerne av dagens innvandrere vil snakke vietnamesisk, farsi eller punjabi om femti år. Blant

skandinaviske innvandrere i USA tok det gjennomsnittlig tre generasjoner før de skiftet morsmål til engelsk, og lite tyder på at det vil ta lengre tid her. Men dette må skje gjennom deltakelse i felles institusjoner – politikk, utdanning, arbeidsliv – og ikke gjennom moraliserende tvang fra norsk side.

Forslag: Forhandlinger mellom øvrighet og innvandrere kan i 50% av tilfellene foregå på et språk innvandrerne velger, for eksempel engelsk uten tolk eller punjabi med tolk.

5. Minoritetssituasjonen blir oppfattet som en unntakstilstand.

DET ER IKKE tilfeldig at innvandringen skjer nettopp nå. Den ujevne, men vedvarende strømmen av flyktninger og innvandrere til vesteuropeiske land kan betraktes som et tegn på at vi for alvor har fått et verdenssamfunn, hvor et flertall av verdens innbyggere indirekte har noe med hverandre å gjøre – takket være globale politiske spørsmål som miljøkrisen, globale kulturfenomener som amerikanske såpeoperaer, globale økonomiske prosesser gjennom blant annet Verdensbanken, og en global sikkerhetspolitikk gjennom blant annet FN-systemet. Verden har krympet, og det er blitt mulig for flere å reise lenger enn det har vært noen gang tidligere, samtidig som vi vet mer om hverandre enn før. Blant annet derfor foregår det en ujevn flyt av mennesker fra fattige til rike land, og den viser ingen tegn til å stanse.

Uansett hvor restriktiv man ønsker å være i sin innvandringspolitikk, vil det innen overskuelig fremtid alltid leve en del tusen mennesker her som ikke er født i våre land, og også de innfødte vil vedvare å være forskjellige på mange måter. Trolig er det like greit å forsone seg med dette først som sist.

La meg igjen minne om at den klassiske kulturgeografien som lærte oss at verden består av »adskilte kulturer», og at ulike folkeslag levde hver for seg i sine stabile, avgrensede områder, er fullstendig ute av stand til å fortelle oss noe om den moderne verden. Unntaket er nemlig ikke det blandede samfunnet, men samfunnet uten innvandrere. Kosmopolitiske storbyer som New York og Bombay er mer typiske for det tidlige 21. århundre enn relativt isolerte

øysamfunn – samfunn uten innvandrere – som f.eks. Færøyene og Tristan da Cunha.

Forslag: Første kapittel i Salman Rushdies *Imaginary Homelands* (*Fantasiens hjemland*), eller en annen egnet tekst, blir gymnaspensum. Rushdies tekst viser både hvordan påberopelser av »autentisk kultur» virker ekskluderende (selv fikk han høre av kulturfundamentalister at han ikke var en »ekte inder») og hvordan verden preges av blanding og urenheter.

6. Alternativene som tilbys innvandrere og flyktninger er umulige.

I DE SKANDINAVISKE landene har innvandrere nesten helt siden starten mottatt en tvetydig melding fra øvrigheten. De er både blitt oppmuntret til å »ivareta sin kultur» og til å bli »skandinaviske». I praksis har de fått tilbudet om å velge mellom å »bli slik de er» eller å »bli som oss». Et slikt valg er fullkomment umulig, og bygger for øvrig på det gammeldagse kulturbegrepet, som prediker at det finnes absolutte grenser mellom kulturer, og at man enten tilhører den ene eller den andre. Ingen innvandrer eller barn av innvandrer kan på noen meningsfylt måte foreta et slikt valg. Når man flytter til et nytt land, blir man uvegerlig preget av det. Samtidig er det umulig å legge bak seg hele sin erfaringsbakgrunn, sine barndomserfaringer og den skikk og bruk man lærte av sine foreldre og besteforeldre. Det er altså ikke mulig for noen enten å bli »helt norske/svenske/danske» eller å »beholde sin opprinnelige livsverden». Debatten om kulturell integrasjon må derfor handle om på hvilke områder samfunnet insisterer på at innvandrerne skal tilpasse seg. Sannsynligvis er det i strid med menneskerettighetene å kreve mer enn at de skal følge loven. Både konservative og radikale løsninger må aksepteres i et liberalt, åpent samfunn. Det er neppe to innvandrere fra samme land som vil gjøre nøyaktig samme valg; alle vil skape sin personlige blanding av kulturelle impulser fra forskjellige kilder.

Forslag: Ordet »personlig identitet» erstatter ordet »kulturell identitet».

* * *

Min hensikt har ikke vært å benekte at samfunnet står overfor store utfordringer, eller å påstå at sosiale problemer generelt er opportunistiske påfunn skapt av karrierpolitikere og ubetenksomme journalister. Retten til utdanning, arbeid og deltakelse er knapphetsgoder som det selvfølgelig er hard konkurranse om. Mitt poeng er at denne typen problemer ikke nødvendigvis har å gjøre med etnisk identitet, og at en ensidig fokusering på etniske relasjoner gjør det umulig å se de sosiale problemene i hele sin fylde.

Noen få temaer som angår minoriteter spesielt, har riktignok krav på offentlighetens interesse. Det gjelder først og fremst etnisk diskriminering i sin alminnelighet, språklige rettigheter og religionsfrihet. Praktisk talt alle andre forsøk på å etablere et skille mellom innfødte og innvandrere som premiss for politisk debatt, er ren avsporing. Innvandrere har ikke monopol på verken kriminalitet, arbeidsløshet eller marginalisering. Dersom man ønsker å snakke stygt om kriminelle, så får man heller gjøre det; men da får man kalle en skurk for en skurk og ikke for innvandrere. I dette korte bidraget har jeg forsøkt å vise hvordan det kan ha seg at ordet innvandrere får betydninger som mystifiserer langt mer enn de oppklarer (jf. begreper som »innvandrerkriminalitet»), og jeg har antydnet noen mulige strategier for å unngå at man snakker om innvandrerproblemer når man burde ha snakket om klasseforskjeller, arbeidsløshet, etnisk diskriminering eller rett og slett marginalisering.

→

Thomas Hylland Eriksen är professor i socialantropologi vid Universitetet i Oslo.